

WIM JANSEN

Dominee zoekt God

dagboek van een laatste zondagmorgen

SKAN DALON
L.G.V. VERBODEN TOEGANG

*Voor allen
die mij toelieten in hun leven*

*That Love is all there is
is all we know of Love.*

It is enough (...).

Emily Dickinson

Vooraf

Dit boek is *fictieve non-fictie*.

Fictief zijn de portretten en verhalen van mensen uit het pastoraat. Het gaat niet om wat ik zelf heb meegemaakt met pastoranten, maar om wat een pastor allemaal mee *kan* maken. Daarvoor heb ik geput uit alle mogelijke bronnen. Ook het verslag van de emeritaatzondag is gefingeerd. In die zin kan het boek gelezen worden als een roman. In de gevallen dat ik wel specifiek gebruik heb gemaakt van ervaringen uit mijn eigen pastorale werk heb ik de situatie overgeschilderd of toestemming gevraagd en gekregen van de mensen die het aangaat. De namen van mijn allernaasten zijn gefingeerd.

Non-fictief zijn mijn persoonlijke ervaringen, impressies en overwegingen.

Bij de voltooiing van dit boek over mijn fictieve emeritaat, nog voor mijn werkelijke emeritaat, werd ik getroffen door een hartinfarct. Dat heb ik hier en daar nog in de tekst kunnen verwerken. Het zet alles wat ik heb geschreven in een bijzonder perspectief, met name het laatste hoofdstuk over de dood.

Proloog: 5.14

Schuchter staat het licht aan het raam. Vogels gaan uitzinnig te keer in hun ochtendroes. Langzaam daagt het besef dat het zondag is. Ik wil nog niet weg uit de loomheid, maar onontkoombaar dringen zich de contouren op van de dag die voor mij ligt. Een bijzondere dag. De laatste 'gewone zondag' van mijn werkzame leven.

Emeritus: uitgediend.

Van enkele mensen die niet naar de kerk kunnen komen heb ik de afgelopen week thuis afscheid genomen. Het deed zeer om de in vele gesprekken gegroeide vertrouwelijkheid te verbreken. Zij hebben hun meest intieme verhalen in mij leeggegoten, hun verdriet en gram in mij geloosd. En nu verdwijnt dat afvoertje uit hun bestaan. Het voelde alsof ik hen in de steek laat. Zoals al die keren – de vele keren – dat ik afscheid nam om in een andere plaats opnieuw te beginnen.

Maar wat heet afscheid? Deze week zal ik toch nog voorgaan in een uitvaartdienst.

Er gaat deze dagen heel veel door mij heen. Dingen van vroeger en allerlei bespiegelingen over mijn leven en geloof nu. Nog steeds verlang ik naar dat vreemde, lieflijke, dat men God noemt. Wat is het nu precies, het 'Godgevoel', dat mijn leven zo

*sterk heeft bepaald – zodanig dat ik dominee ben geworden?
En wat is het allemaal waard geweest?
Dominee. Een woord dat mij, in mijn beleving, nooit heeft gepast. En nog steeds niet.*

*Maar ik wil aan dit alles nu niet denken. Ik wil nog niet wakker worden. Ik concentreer me op het rustpunt in mijn hoofd. Sinds ik heb geleerd te mediteren is het alsof zich een cursor in mijn hersenpan bevindt die zich laat geleiden naar een cel van volkomen vredigheid. Het honingraatje in mijn brein. Mijn Godplek.
Bijna val ik in slaap.*

6.19

Bijna ben ik wakker. Het eerste wat ik gewaarword is de hand van Naomi tegen mijn rug. Hoe goed ken ik de taal van die hand. Ik lig al een tijd te wachten, zegt hij, ik heb zin in je. Hij begint zacht te bijten, in mijn zij, naar mijn buik. Ik onderga het. Ik luister naar haar ademen.

Ik keer me naar haar toe. Ik zie haar witte borsten. We zoeken elkaars ogen. We willen het weten, hoe de ander kijkt. We willen het indrinken. We krijgen er niet genoeg van. We houden elkaar gevangen.

We raken elkaar niet aan. We wachten.

We lezen elkaars lippen.

Dan houden we het niet meer uit.

De dag is begonnen.

Zo'n vijfenveertig jaar geleden leerde ik haar kennen in het geschiedenislokaal van de kweekschool, nadat ik wegens wangedrag naar haar klas was overgeplaatst. Zij was zo anders. Stil en frivool. Talentvol zonder ambitie. Teer en sterk. Kuis en geil.

Er was meteen een vanzelfsprekende vertrouwelikheden tussen ons. Bij haar voelde ik me volkomen thuis, met al mijn vreemde, donkere verlangens. Wat ik nog nooit bij iemand zó had gekend. Het was wederzijds. Wij vonden in elkaar de eerste en de enige aan wie wij zonder schaamte alles konden vertellen. Toen zij zich na een jaar van vriendschap ook als geliefde aan mij gaf kon ik het nauwelijks geloven.

Toch had ik haar nog bijna verspeeld. Net als veel generatiegenoten had ik grote en zuivere idealen in die tijd, begin jaren zeventig. Ik wilde, kort gezegd, de aarde redden. Van de technocratie en de vervuiling. En ik was doodsbang dat een leven met Naomi mij in een aangepast burgerbestaan zou voeren. Met haar verder gaan, trouwen, een gezin stichten, het voelde alsof ik in een fuik zwom. Tegelijk kon ik haar niet missen. Twee jaar lang werd ik verscheurd door twijfel en sleurde haar daarin mee. Tot ik zo in getob verzonk dat ik er bijna gek van werd en in een depressie geraakte. Pas toen, die nacht eind februari 1974, drong het tot me door hoe ongelooflijk veel geduld zij met mij had gehad, hoe lief we elkaar hadden. Zo vond ik mijn antwoord op de vraag der vragen: waartoe zijt gij op aarde? Om Naomi gelukkig te maken! Haar te verwennen, op handen te dragen, haar het beste te geven. Feestelijke orgasmen horen daarbij. Dat ik daarmee ook mijzelf een geschenk gun, is niet meer dan een toegift, die uiteindelijk ook haar weer ten goede komt. Een orgasme werkt als een cumulus.

Naomi is de rust gebleven in mijn zwervende bestaan. Vaak heeft zij mij van een afgrond gered, waar ik zonder haar zeker in gedonderd zou zijn. Er gaat geen dag voorbij of ik moet, op z'n minst even, denken aan onze bijzondere liefdesgeschiedenis. Mijn vorige boek, *Vlammend Paradijs*, is aan haar gewijd. Aan haar heb ik alles te danken.

Na de mmm's en de dankbare kusjes liggen we lange tijd tegen elkaar aan. Loom. Weer val ik bijna in slaap. En weer word ik wakker van Naomi, als ze zich uit bed laat glijden en haar ochtendjas aantrekt. Zij is altijd de eerste, ook op zondagmorgen, en degene die koffie zet.

Naomi. Nog altijd dat volle, bruinzwarte haar als een krans om haar gezicht, de kleine neus en mond, de licht getuite lippen, bijna open, de glimlach onder haar donkere oogopslag. Ik blijf nog liggen tussen de verfrommelde lakens. Ik zie haar voor me zoals ze in de woonkamer zit, hoe ze koffiedrinkt, leest, puzzelt, rookt. Ik weet dat ze spint als een poes.

Hier lag ze zo-even. Ik leg mijn hand op die plek, nog warm van haar lijf. Hier ligt ze al ruim veertig jaar. Hoe goed kennen we elkaars lichaam. Seks is de room van ons bestaan. Ik kan het niet ontkennen.

Waarom zou ik het willen ontkennen? Het heeft te maken met de schroom die ik voel naar mensen die het nooit hebben gehad, minder intens beleven of moeten missen. Het is een schroom die soms bijna overgaat in schuldgevoel. Toch zal ik er niet het zwijgen toe doen. Het is een te wezenlijk onderdeel van het leven. Ik wil het bewust ondergaan, het koesteren, er alles uit halen. Zoals ik alles wat het leven te bieden heeft met aandacht tot mij wil nemen. Het lijkt me vreselijk als je terug moet kijken op gemiste kansen en verspilde tijd. Ik wil geen moment betreuren, geen spijt hebben dat ik het niet ten volle, in al zijn dieptes en dimensies, heb benut.

Ooit kan het namelijk niet meer. Je kunt zomaar een ziekte krijgen waardoor alles ophoudt. Of doodgaan.

Carpe diem

*Liefste laten we maar
zo vaak zo naakt zo weerloos mogelijk
zijn bij elkaar,*

*straks rijdt misschien
de een of andere idioot
misschien wel jou misschien wel mij
of wie weet ons allebei*

morsdood.

Uit verhalen van anderen weet ik dat er manieren zijn om te leven zonder seks. Soms heb je geen keus. Uit ervaring ken ik de perioden van onvermijdelijke onthouding. Ik begrijp ook dat een mens als single of celibatair net zo goed een volwaardig leven kan leiden. Een gave is dat, zegt de apostel Paulus. Voor mij zou het een opgave zijn.

Hoewel, als ik Naomi nooit had ontmoet, zou ik mij misschien hebben ontwikkeld tot een voorbeeldig celibatair. Je weet nooit waartoe een mens in staat is als het leven hem een andere kant op drijft.

Altijd na het vrijen is er de verwondering: wat een vreemde genade. Van het begin af aan is het belangrijk voor ons geweest. Toen we elkaar net hadden gevonden als minnaar en minnares, was *dat* voor ons beiden de grote openbaring. Dat zoiets heerlijk bestond! Dat we precies op elkaar waren af-

gestemd, alsof we wisten wat de ander voelde. Dat we daarop als vanzelf inspeelden, elkaar gunnend wat de ander in verrukking bracht.

Verrukking. Dat is het woord. We gebruiken het vaak om de opwinding van het begin aan te jagen, of elkaar naderhand toe te fluisteren hoe goed het weer was. Het andere woord is 'goddelijk'. Erotiek spreekt van God en voert tot God. Ze mondt uit in lofprijzing. Seks tussen geliefden is een heilig ritueel.

De organen die een mens ervoor gebruikt zijn eigenlijk rare uitsteeksels en kwabben. Gerrit Komrij probeerde het vrijen terug te brengen tot de biologische basis: pisbuis in schaamspleet. Hij wilde misschien de banaliteit van de seksuele instrumenten uitdrukken – en dat die niet in verhouding staat tot de euforie die ze voortbrengen.

Het kan ook anders. In het boekje *Doornse levenskunst* trof ik een citaat aan uit de roman *Rachel, of het mysterie van de liefde* van Geert Kimpen. Een ware lofzang van de vrouwelijke hoofdpersoon op het stijve mannelijke lid: “Wat is hij mooi.’ zei Rachel met blinkende ogen. ‘Zo mooi. Zo sterk en trots, maar ook zo lief en zacht. Ik had nooit durven denken dat een mannelijk naakt zo prachtig kon zijn. Maar het is zoals alles wat God geschapen heeft en verborgen hield, van een hemelse schoonheid. Het is natuurkracht. Hieruit wordt het leven zelf verwekt. Het straalt van de levensenergie...”

Wat betreft de vagina las ik bij collegaschrijfster Lisette Thoof de uitdrukking ‘poort naar het paradijs’. Een mooi alternatief voor het platte drieletterwoord, respectvol, met gevoel voor het mysterieuze genotvermogen.

In beide omschrijvingen wordt recht gedaan aan de weerbarstige schoonheid, ja, heiligheid van de geslachtsorganen.

De grootste bewondering mag wat mij betreft uitgaan naar de clitoris, op zich niet meer dan een inwendig uitstulpinkje. Maar wat een potentie aan zaligheid is daarin samengebald. Een speldenknop, barstensvol seksuele vreugde. Als de vagina de poort mag heten, dan is de clitoris de gouden sleutel. Het lijkt wel alsof de evolutie er behagen in heeft geschept om de vrouw te verwennen met een speciaal genotinstrument. Je kunt ook zeggen, in bijbeltaal, Gods knipoog naar de vrouw. Een sympathiek beeld: een gulle, humorvolle schepper met kennis van zaken op het gebied van lijfelijk welbehagen.

Naomi en ik zijn elkaars grote liefde. Op die klassieke leest is ons seksleven geschoeid. Het geestelijk aan elkaar toebehooren, de wil om elkaar het hoogste genot te geven, het door en door kennen van elkaars lichaam en lusten – dat alles leidt niet tot voorspelbaarheid en verveling, maar tot verlangen naar herhaling, een herhaling die, geheimzinnig genoeg, altijd weer als nieuw beleefd wordt.

Het is niet anders dan in dit cliché: de geestelijke liefde - gekenmerkt door eerbied voor de ander en veiligheid - geeft een enorme diepgang aan de lichamelijke hartstocht. Zuivere liefde neemt al die primaire, troebele lusten in zich op, filtert ze als het ware, transformeert ze tot een ritueel om elkaar te behagen, terwijl daarbij toch het dierlijke genot intact blijft. Zij tilt het op zichzelf ongeleide projectiel van de begeerte op een hoger niveau, brengt het binnen veilige kaders, bezielt het, zoals men van eten een verfijnd culinair feest kan maken.

Zo is het ons vergaan in de loop van ons ruim veertigjarige samenleven.

In het blad *Zin* citeert schrijfster Joke Hermsen de filosoof Luc Ferry: 'De maximale houdbaarheid van een liefde is drie jaar, daarna wordt het hoe dan ook een overwegend praktische aangelegenheid.' Hermsen voegt er dan zelf nog aan toe: 'We weten inmiddels dat de gepassioneerde liefde voorbijgaat en dat je daarna dus een andere, meer vriendschappelijke vorm voor die liefde moet zien te vinden.'

Het zal misschien zo zijn dat dit voor Ferry en voor Hermsen zelf geldt, en blijkbaar ook voor veel anderen, maar dat geeft hen nog niet het recht om zo'n persoonlijke bevinding te generaliseren in een stellig 'is' en 'we weten inmiddels...'. Er zijn genoeg voorbeelden op te voeren van stellen die tot op hoge leeftijd gepassioneerde geliefden blijven, tot in de ultieme kwetsbaarheid toe. Kort na mijn hartinfarct – nota bene - beleefden Naomi en ik ons samenzijn zelfs extra intens.

Over wat voor soort liefde hebben zij het dan? Dat is het lastige met het woord 'liefde'. Het is vogelvrij en een containerbegrip. Ik kom er vanmorgen uitgebreid op terug in mijn afscheidsmeditatie: de liefde is een niet inwisselbare geestelijke kracht, groter dan gevoel en passie. Waardoor de passie juist sterker wordt.

Het probleem is dat er zo materialistisch over seks wordt gedacht en gepraat, als puur fysieke behoeftebevrediging. In een interview vertelde Désanne van Brederode dat zij zich daar in haar jeugd een keer aan had overgegeven 'om het meegemaakt te hebben'. Toen ontdekte zij 'dat, wat het allermooiste kan zijn, ook het meest ranzige kan zijn'.

En dat niet alleen. Seks kan een verwoestende werking hebben als er sprake is van louter driftmatigheid of machtsuitoefening. De verhalen over seksueel misbruik spreken voor zich. Niet alleen in de kerk, maar soms ook binnen het huwelijk. Het huwelijk biedt geen enkele garantie.

Alleen liefde.

In een documentaire over Jan Mulder werd hem de vraag gesteld wat het geheim was van de langdurige relatie met zijn Johanna. Zijn antwoord: 'Seks.' Nogal flauw, typisch een voorbeeld van een hypercorrect antwoord. Omdat hij bang was dat het antwoord 'liefde' als te voorspelbaar zou worden bestempeld week hij uit naar een quasi-eerlijk alternatief. Alleen 'seks' is niet bij machte om twee mensen, die geestelijk geen vonk meer met elkaar hebben, een leven lang bijeen te houden.

Veertig jaar vrijen met jou

*Leeg en
loom en
volkomen
bevrijd,*

*na de,
zo ongeveer,
zesduizendste
eerste keer*

In mijn observatie van vrouwen ben ik geen heilige. Maar er verandert iets in mij als ik intiem met vrouwen praat. Als vanzelf lijkt het luikje van mijn eigen seksualiteit dicht te gaan. Niet in die zin dat ik ineens een seksloos wezen ben geworden of dat ik de vrouw tegenover mij niet meer zou zien als vrouw – omgang met vrouwen blijft anders, speler, meer sprankelend – maar zodanig dat mijn natuurlijke

lustgevoelens zich terugtrekken. I put my urge in the icebox, zingt Interpol.

Waar het bij sommige collega's grondig mis ging ben ik behoed voor slippertjes. Ik ben niet beter dan zij en ik heb vrouwen ontmoet die zich, in uiterste kwetsbaarheid, aan mij uitgeleverd zouden hebben. Wat is het nu precies geweest, waardoor ik hun vertrouwen niet heb hoeven te beschamen? Behalve de professionaliteit die verwacht mag worden vermoed ik hier toch ook andere, diepere drijfveren. Daar moet ik nog over nadenken.

Erotiek en mystiek liggen dicht tegen elkaar aan. Ook in de islam is daar aandacht voor, althans, als ik universitair docent en buikdanseres Kaouthar Darmoni mag geloven. In het boek *Flexibel geloven* vertelt zij over erotiek als 'een ontmoeting met God'. Zij onderkent – en heeft aan den lijve ondervonden – de harde kant van de islam maar roemt het accent op lichamelijke, vooral wat de vrouwen betreft: '... het mooie is dat vrouwen via de dans hun lijf en erotiek leren kennen zonder dat dit meteen gekoppeld is aan de seksuele praktijk. Mijn oma leerde me bijvoorbeeld als klein meisje mijn vaginaspieren aan te spannen. Het maakt je vertrouwd met je lichaam. [...] Binnenshuis wordt er in Arabische landen door vrouwen schaamteloos over seks gesproken, veel opener dan in Nederland. Als kind kende ik alle details van mijn moeders seksleven. Alles is toegestaan...'

Darmoni erkent wel dat zij zich alleen met de islam heeft kunnen verzoenen dankzij haar herontdekking van het soefisme, in het bijzonder de liefdesmystiek van Rumi: 'God kon je volgens Rumi ook ontmoeten door te dansen. [...] Als student genderstudies ontdekte ik dat de meest authentieke